

TMMOB
MİMARLAR ODASI ANKARA ŞUBESİ
BİNA KİMLİKLERİ ÇALIŞMA GRUBU 4
“ANITKABİR YAPI KOMPLEKSİ”

Oturum Başkanı: Elvan ALTAN ERGUT

10.11.2009

----&----

ELVAN ALTAN ERGUT (OTURUM BAŞKANI)- İyi akşamlar, hepiniz hoş geldiniz.

Bina Kimlikleri Söyleşileri 4. “Anıtkabir Yapı Kompleksi” üzerine gerçekleştireceğiz. Söyleşimize başlamadan önce, Atatürk’ün ölüm günü dolayısıyla bir dakikalık saygı duruşuna hepinizi davet ediyorum.

(Saygı duruşunda bulunuldu)

Teşekkürler.

Tekrar iyi akşamlar. Bugün konuşmacılarımızdan Prof. Dr. Afife Batur maalesef katılamıyor. Bu yüzden Oturum Başkanımız Emre Madran Hocamız konuşmacılardan birisi olarak yer alacak. Oturum Başkanlığını ben üstleniyorum. Çok zaman kaybetmeden hemen konuşmalara başlamak istiyorum.

Emre Madran ODTÜ Mimarlık Fakültesi Restorasyon Ana Bilim Dalı Hocalarımızdan. Kendisi Anıtkabir yapısının mimarlık tarihi üzerine genel bir bilgi ve ayrıca restorasyon sürece üzerine de bilgi iletcek bizlere.

Hocam buyurun.

Doç. Dr. EMRE MADRAN- Çok teşekkür ediyorum, efendim herkesi saygıyal selamlıyorum.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk için bir anıtmezar olarak gerçekleştirilen Anıtkabir'in tasarım sürece ilginç bir süreçtir; oldukça da uzun bir süreçtir. Çoğunuz biliyorsunuz, ama sadece hatırlatmak için kısaca arz etmek istiyorum. Atatürk'ün vefatından çok kısa bir süre sonra, yaklaşık iki ay kadar sonra bir özel komisyon kurularak, 6 Aralık 1938 tarihinde ilk toplantısını yaparak, Ulu Önder'imiz için bir anıt mezar yapılmasını kararlaştırıyor ve yer seçimine geçiliyor.

Aslında, Atatürk'ün sağlığında bu bağlamda bir özel dileği olmadığını, bir vasiyeti olmadığını biliyoruz. Dolayısıyla, bu komisyon bütün sürece baştan tanımlamak ve izlemek mecburiyetinde. Çeşitli yerler önerilmiş, Çankaya önerilerden birisi, Etnografya Müzesi'nin bulunduğu yer bir başka öneri. Bugün, Türkiye Büyük Millet Meclisinin bulunduğu kampus diyelim; onun arkasındaki Kabatepe bir öneri.

Bugünkü Milli Eğitim Bakanlığının, yani Milli Eğitim Bakanlığı binasının bulunduğu yer, bakanlıklar ve Gazi Orman Çiftliği gibi çeşitli seçenekler ortaya konulmuş. Fakat sonuçta Rasattepe seçiliyor. Rasattepe bugünkü Anıtkabir'in bulunduğu tepe. 1939 senesinin yaz aylarında komisyon Rasattepe'yi Atatürk'ün ebedi istirahatgâhının yapılması için seçiyor.

Rasattepe ancak ismini o tarihler üzerinde bulunan bir rasat istasyondan alınıyor. Ankara'nın meteorolojik verileri oradan alınmaktaymış. Rasattepe aslında bir höyük. Altında bir kent kalıntısı var. Dolayısıyla, rahmetli Mahmut Akok'un başkanlığında, 1940'lı yıllarda arkeolojik birtakım sondajlar yapılarak, en azından Frig dönemine ait bir höyük olduğunu biliyoruz. Çeşitli buluntuların ortaya çıktığını da biliyoruz. Bunlar şu anda Ankara'daki müzelerde sergileniyor.

Bunun yanı sıra jeolojik durumunu saptamak için yapılan çalışmalar aslında oldukça iyi olmayan bir zemin üzerinde oturması gerektiğini binanın, alüvyon alanı olduğunu ayrıca gösteriyor. Bu da yapının statik projesinin hazırlanmasında önemli bir etken.

Değerli arkadaşlar; komisyonun aldığı ikinci bir karar. Uluslararası yarışma yoluyla projenin elde edilmesi kararı alınıyor. Dolayısıyla, bu konuda 1941 yılında sadece batılı mimarlara açık bir uluslararası yarışmanın ilanına çıkmak üzereyken, o

zamanki Türk mimarları, Türkiye'deki mimarlar Emin Onat; Sedat Hakkı Eldem ve benzerleri buna itiraz ediyorlar. "Bu ülkenin kurucusunun mozolesini elde etmek için sadece yapancı mimarlar giremez bu yarışmaya, Türk mimarlarının da girmesi lazım" diyorlar.

Dolayısıyla, Mart 1941'de bu sefer Türk mimarların da içinde yer alacağı uluslararası bir proje yarışması açılıyor. İlk yarışmanın süresi 8 ay, "8 ayda bitsin" deniliyor. Fakat, daha sonra bu süre uzuyor ve 1942 Mart'ında yarışma projeleri elde ediliyor. Yarışmanın değerlendirme jürisinde beş kişi var. İki Türk mimar, üç yabancı mimar var. Buraya yurtçından 20, yurtdışından 27 proje geldiğini biliyoruz ve sonuçta da ilk üçte Alman Prof. Johannes Kruger; İtalyan Arnaldo Foschini ve Prof. Emin Onat, Doç. Orhan Arda'nın ortaklaşa hazırladıkları İstanbul Teknik Üniversitesi öğretim üyeleri, üçü son elemeye kalıyorlar.

Jüri aslında bunlardan hiçbirini diğerinden üstün tutmuyor. Ancak, hükümet çünkü şartnamede bir madde var. Sonuçta projeyi hükümet seçecektir şeklinde. Hükümet Mayıs 1942'de Emin Onat ve Orhan Arda projesinin uygulanmasına karar veriyor. Bunun neden böyle olduğunu şu anda bilemiyoruz. Belki, Sevgili Günay bu kunda bizi aydınlatacaktır, neden bu proje seçilmiştir?

Bunun yanı sıra, Bayındırlık Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı ve Prof. Paul Bonaltz'tan oluşan ikinci bir komisyon, bu iki yarışmayı kazanan iki mimarla oturarak, bir tartışma yapıyorlar ve birinciliği kazanan projede bazı değişiklikler yapılarak, uygulanması konusunda mutabık kalınıyor ve 1943 Kasım ayında projenin uygulanması sürecine başlanıyor.

Değerli arkadaşlar; ilk bütçe 1944 yılında 1 milyon Türk Lirası ödenekle başlayan bir uygulamadır. Bu uygulamayla başlamıştır, bu parayla başlamıştır. Zemin etütleri ve benzerleri başlamıştır. Bir yandan da bu iki sayın müellifin projelerini, uygulama projesi haline getirmek üzere bir yandan da çalıştıklarını biliyoruz.

Uygulamalar, zemin etütleri ve benzerleri başladığı sırada, Emin Onat ve Orhan Arda bir yandan da tatbikat projelerini hazırlamaktaymışlar. Bu süre içerisinde ayrıca bir ikinci şartname hazırlanarak. Yine 1944-45 yıllarında bugün Anıtkabir'de çeşitli mekânlarda bulunan heykellerin veya kabartmaların, yüzey kabartmalarının yapılması da bu kez Türk heykeltıraşlar arasında dağıtılıyor.

Bu bağlamda, Hüseyin Özkan Aslanlı Yol'un başındaki bildiğiniz erkek ve kadın heykellerini, Zühtü Müridođlu Şeref Salonu'na çıkan merdivenlerin solundaki kabartmaları; Hürriyet Kulesi'ni ve Mehmetçik Kulesini; Nusret Suman İnkılap Barış ve Müdafaa-ı Hukuk Kuleleri'ndeki kabartmaları; İlhan Koman Şeref Salonu'na çıkan merdivenlerin sağındaki kabartmaları ve Kenen Yontuş da Mozole'ye çıkarken, önünüzde beyaz bir Hitabet Kürsüsü'ymüş o zaman, oradan konuşma yapılması öngörülmüş ve bayrak direği kaidesindeki kabartmaları üstleniyorlar, bir yarışma sonucunda.

İlginçtir, Anıtkabir'in projesi yok. Anıtkabir'in projesi elimizde mevcut değil. yani, bugün anladığımız anlamda bir tatbikat projesi maalesef mevcut değil. Bunun yanında, Anıtkabir'in statik projeleri de tam olarak mevcut değil. 1984 senesinde Milli Savunma Bakanlığı çevre duvarını yapmak için bir girişimde bulunduğunda, çevre duvarının yapılması, bugünkü çevre duvarının yapılması sürecinde yapıda başka onarımların da ele alınması gerektiğinden yola çıkarak, bir girişimde bulunuyor. Fakat, eldeki belgelere bakıldığında, Anıtkabir'de yapılacak değişik onarımlara altlık olması için elde bir proje olmadığı ortaya çıkıyor.

Çeşitli eskizler mevcut, bazı çizimler mevcut, bunların hatta bazıları mavi astrolon üzerene, hatırlarsınız muşambalar üzerine çizilmiş projeler. Ancak, bildiğimiz anlamda bir projesi yok. Bunun üzerine 1984 senesinde Orta Doğu Teknik Üniversitesiyle, Milli Savunma Bakanlığı arasında imzalanan bir sözleşmeyle Anıtkabir'in röleve projesinin hazırlanması süreci, çevre duvarının yapılmasından yola çıkan bir fikirle aslında bir sözleşmeyle devreye giriyor.

Bu sözleşmeyle, Orta Doğu Teknik Üniversitesinden benim ve Nimet Özgönül'ün içinde bulunduğu bir grup bir yıl süreyle biz Anıtkabir'i ölçtük. Bir daha yapılır mı, bilmiyorum. Şu anda elimdeki albüm projelerini içermektedir. Bütün cepheler, bütün meydan ve benzerleri tek tek ölçülmüştür ve dikkatinizi çekerim, o zaman totalstation, fotogrametri vardı, ama totalstation ve benzeri gibi gelişmiş ekipmanlarımız yoktu, teodolitimiz vardı sadece elimizde. Biz bir yıl süreyle Anıtkabir'i belgeledik.

Bunun sonucunda, Anıtkabir daha sonraki yıllarda çeşitli onarımlara yöneldi Anıtkabir'de. Anıtkabir'in bir temel sorunu var esas itibariyle değerli arkadaşlar, onu

söylemeden geçemeyeceğim. Çok kısa bir sürede bitmesi istenildiği için, biliyorsunuz Anıtkabir 1953'te açıldı. 38'de Atatürk'ün naşı İstanbul'dan Ankara'ya getiriliyor, 15 yıl Etnografya Müzesi'nin Ana Salonu'nda halkın ziyaretine açılıyor ve 1953 senesinde de Anıtkabir'in bitmesi öngörülüyor. Dolayısıyla, biraz acele yapılan bir inşaat dolayısıyla, inşaat kalitesinin, özellikle iç mekânlarda, Mozole'nin alt mekânlarında çok üst düzeyde olmadığını biz saptadık, bu çalışmalarımız sırasında.

Bir başka sorunuysa, Anıtkabir'in üzerine oturduğu kitlenin su alması, önemli bir sorundu. Merdivenler ve Mozole'nin çevresindeki arkatlı kısım su alıyor ve aşağıya, diğer mekânlara geçiyordu. Ana meydan dediğimiz bölümde "okussektili" diye tabir edilen küçük taşlardan oluşan bir bölüm vardır. Burada çeşitli oynamalar, kaymalar vardı. Etraftaki ana meydanın çevresindeki bloklarda çeşitli sorunlar vardı. Ama, bu sorunların yanlış anlamayınız, büyük bir statik veya büyük bir onarım sorunu değil, ama çözümlenmesi gereken sorunlar olduğu ortadaydı.

Dolayısıyla, röleve projesini hazırlayan grup 86 yılında, yaklaşık 90'lı yılların ortasına kadar kısmi restorasyon projeleriyle, bir yandan da Anıtkabir'in basit onarımı diyeyim izin verirseniz, bunların yapılması, bunların denetlenmesi ve projelerin hazırlanması sürecine de o esnada girildi.

Anıtkabir'in bir başka sorunu değerli arkadaşlar; özellikle Mozole'yi karşınıza aldığınızda, kuzey ve güneyde yer alan, merdivenlerin kuzey ve güneyinde yer alan alçak kabartmaların giderek yıpranması ve alçak kabartmaların üzerinde yer aldığı birim taşların birbirinden ayrılması sorunu ortaya çıktı. Bunlarla ilgili bazı önemli çalışmalar yapıldı. Çünkü, maalesef o sırada demin sizlere isimlerini saydığım Türk heykeltıraşların hemen hemen hiçbirisi yaşamıyordu, hepsi rahmetli olmuşlardı. Dolayısıyla, ilke olarak bu kabartmalara dokunulmaması, hiçbir şekilde tamamlanmaması, ama daha fazla yıpranmalarını önleyecek önlemler alınmasıyla getirilmesine karar verildi.

Anıtkabir'de karşılaştığımız bir başka sorun değerli arkadaşlar; güney yönündeki meşhur bayrak direğidir. Bu bayrak direği bir Türk'ün armağanıdır. Amerika'dan tek parça halinde gemiyle getirilmiş, daha sonra Ankara'ya da özel kamyonlarla taşınmıştır, tek parçadır. Bu yerine konulduktan sonra, çevresinde de mermer bir platform yaratılmış. Bu platformun üç yüzünde de kabartmalar

oluşturulmuştur. Kenan Yontunç'un kabartmalarıdır. Fakat, bayrak direği o kadar ağır bir eleman ki, rüzgârdaki çeşitli oynamalarıyla, içinde yerleştiği platformu oynatmaya başlamış ve bu platformun çevresindeki kabartmaların, hatta düşmesine neden olacak kadar ciddi sorun yaratmıştır.

Bu bağlamda; benim hatırlayabildiğim en radikal önlemlerden birisi burada alındı. Bu çevresindeki kabartmalar numaralanarak söküldü. Bayrak direğinin ortaya çıkartıldı, sağlamaştırıcı önlemler altında, kabartmalar tekrar yerlerine konuldu. Dolayısıyla, onun dışında Anıtkabir'in restorasyon sürecinde başka daha ciddi bir önlem alınması söz konusu değildi.

Bu süre içerisinde rahmetli Hocamız Nezih Eldem Milli Savunma Bakanlığının Anıtkabir'in konusunda Başdanışmanıydı. Çünkü, kendisi Emin Onat ve Orhan Arda'dan bu konuda, Anıtkabir'in her türlü bakım, onarım ve benzeri hizmetlerine vekaletini almış vaziyetteydi rahmetli Hocamız. İki konuda sürecin içerisine girdi.

Birincisi; 1973 yılında 2. Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü'nün vefat etmesinden sonra, İsmet İnönü'nün nerede defnedileceği konusu tartışılırken, Anıtkabir'de defnedilmesinin söz konusu olduğu ortaya çıktı ve bir Bakanlar Kurulu kararıyla bu teyit edildi. Fakat, "nerede, nasıl?" olsun şeklinde. Seçilen yer Anıtkabir'in karşı cephesinde, yani batı arkadının ortasında yer alan, Bahçelievler'e bakan kitle içerisinde yer almasıydı.

Nezih Eldem Hocamız burada bir yapı tasarladı. Yerin üstünde de yer alan, bir tür Anadolu-Selçuklu kümbetlerini anımsatan bir yapı tasarladı. Fakat, bu tasarım o zamanki ilgili kişiler tarafından, başta Milli Savunma Bakanlığı olmak üzere, rağbet görmeyince, bugün gördüğümüz, oldukça mütevazı bir platformla getirilmesi kararı alındı.

Nezih Beyin diğer bir katkısı da çevre duvarının tasarımıdır. Yer yer oturma birimleriyle birlikte çevre duvarının bugünkü mimarı biçimlenmesi, rahmetli Hocamızın kendi tasarımı olarak ortaya çıkmaktadır.

Değerli arkadaşlar; iki konuyla, iki hususla sözümü bitireceğim. Sevgili Baykan Günay'a devredeceğim. Bugün biliyorsunuz, Mozole'nin içerisinde Ankara Kalesi'ne bakan büyük pencerenin hemen önünde yer alan büyük bir yekpare bir mermer parça vardır. Yaklaşık 35 ton civarında bir ağırlığı vardır bu mermer parçanın. Fakat,

Atatürk orada yatmıyor. Atatürk yaklaşık 16 metre kadar aşağıda, Anıtkabir'in yan bloklarından girilen, Mozole'nin altındaki revaklardan kapısı açılan, bu salonun yarısı büyüklüğünde bir küçük salonda yatıyor. Yattığı yerde küçük bir mezar taşı var. Bu mezar taşı istikâmeti İslami geleneklere göredir, çünkü öbürünün istikâmeti doğu batıdır biliyorsunuz. O'nun istikâmeti tamamen İslami geleneklere, kibleye göre ayarlanmıştır ve çevresinde de 81 il ve Kıbrıs'tan gelen topraklar yer alır. Bunlar birkaç senede bir değişirler.

Aynı olay, 2. Cumhurbaşkanımız İsmet İnönü için de geçerlidir. İnönü bugün gördüğünüz platformda yatmaz. İnönü batı revakının altında, o da yaklaşık bir 10-12 metre alt koddadır. Onun altında bu amaçla düzenlenmiş daha da küçük, Atatürk'ünden çok daha küçük bir salonda bulunmaktadır ve doğrudan doğruya da toprağa gömülmüşlerdir, bize verilen bilgi budur. Dolayısıyla, merasimlerde kullandığımız ve önünde saygı duruşunda bulunduğumuz elemanlar sembolik olarak devreye girmiştir.

Son sözüm şudur: Anıtkabir'in bugün Genelkurmay Başkanlığı tarafından bakım, onarım, çevre düzenlemesi ve benzeri Genelkurmay Başkanlığı tarafından üstlenmiştir. Bununla ilgili özel ekipler halen çalışmaktadır. Anıtkabir'in Komutanlığı daha önce Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlıydı. Daha sonra Genelkurmay Başkanlığına bağlandı. Bir albay rütbesiyle temsil edilir. Ayrıca, Anıtkabir'in bir de muhafız bölüğü vardır. Ama o bölük binalarını biz göremeyiz, Tandoğan girişinde yer alır bölük binaları.

Anıtkabir'in benim sizlere aktarabileceğim süreci aşağı yukarı budur. Çok teşekkür ediyorum. Sevgili Günay; herhalde bize çok daha ciddi şeyler anlatacak, sağ olun efendim.

OTURUM BAŞKANI- Emre Madran'a çok teşekkür ediyoruz.

İkinci konuşmacımız; ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planla Bölümü Öğretim Üyesi Baykan Günay buyurun.

BAYKAN GÜNAY- İyi akşamlar.

Tanımayanlar için kendimi tanıtayım: Türkiye'nin ilk şehir planlama eğitimi almış, şehir plancılarından birisiyim. İlk mimarlarla birlikte başladığımız bir temel

tasarım eğitimini aldım. Gene mimarlığa ilişkin çizim dersleri de aldım. Onun için o zamandan beri mimarlarla aram çatışmalı da olsa iyidir.

Şimdi, şunu aktarmak isterim. Ben sonuçta mimar değilim, ama bu nesnenin adını şöyle koydum. “Kentle ve Toplumla Kucaklaşma” çünkü, her iki görevi de üstlendiğini düşünüyorum. Belki Anıtkabir’i üstün kılan da odur.

Bu resimleri biliyorsunuz, ama ben o gün Tandoğan’daydım, annem ve babamla birlikte sanıyorum 53 yılında olduğuna göre, 8 yaşında olmam gerekir. Hatta, dalga geçer annemle babam rahmetli, “protokoller geçiyor” diye bir şey demişim. Böyle siyah giyinmiş, fraklı insanlar geçiyor. Bir top arabası, biz de orada bekliyoruz. Öyle de bir anım var, Anıtkabir’in ve Atatürk’ün cenazesinin taşınmasına ilişkin olarak .

Şimdi, halkı kucaklıyor aslında. Bu çok önemli bir konu. Diğer hiçbir anıtta böyle bir şey yok. Hepsi tek başına kalmış nesnelere olarak varlar. Hâlâ da halkı kucaklıyor. Belki de en önemlisi bu. Dolayısıyla, ben buna “toplumla kucaklaşmak” adını veriyorum ve Anıtkabir’in binasından daha çok da, onun mekânsal kurgusu ve örgüsünün önemli olduğunu düşünüyorum.

Tasarımcıların bulunduğu iki tane eksen var. Eksenlerden birincisi; gerçekten kaleyi buluyor. Diğer eksenini araştırdım, birisi Büyük Millet Meclisini buluyor. Biraz Da Vinci şifresini oynuyorum belki, ama diğer de ilginçtir. Gazi Eğitim Enstitüsünün kubbesinden geçiyor. Ama dediğim gibi biraz Da Vinci belki, ama burada önemli olan, burada da kenti kucaklamak, yani kendi iç mekânına baktığınız zaman, oraya gelen toplumu kucaklamak, onunla bir arada olmak, ancak kente baktığınız ve gördüğünüz kurguda da o kentin geçmişiyle ve geleceğiyle kimi ilintiler kurduğunu düşünüyorum.

Şu kırmızılar Ankara'nın o dönemdeki tepeleri Kale, Etnografya Müzesi'nin olduğu Namazgâh Tepe, bir başka öyküdür, buna da değineceğim. Kocatepe Camisi'nin bulunduğu, bir de sonradan devlet mezarlığı yapılan Karadeniz, başka tepeler de var, ama şu anda sanıyorum kentin üzerine vurgulanmış tepeleri bunlar. Bunlar için de sanıyorum, en önemlisi de Anıtkabir.

Ben mimar değilim, ama mimarlık üzerine bir küçük kitap yazmıştım. “Türkiye mimarlığı, doğu batı, gelenek görenek” gibisinden. Orada, Anıtkabir üzerinde birkaç söz bulayım denilirken, keşke gelseydi, Afife Hanımın bir sözünü yakalamıştım, o söz

çok hoşuma gitti. “Zamandışı bir tasarım ve büyük ölümün patetiv yontusu” olarak nitelemiş. Bu benim de çok hoşuma gitti. Bir mimar değilim, ama bunun üslubu nedir diye hep düşünmüştüm şehirci olarak. Bu tanım belki benim düşündüğümle örtüştü aslında. Bu bir tarihsel bir şey midir, modern midir, geleceğe dair midir diye bir soru sordum kendi kendime. Belki, bütün bunları buldum ve Türk mimarlığının çok çok önemli, belki de dünya mimarlığını en az tanıttığımız eseri diye düşünüyorum.

Ben bu yazıyı bir “20. Yüzyılda Akdeniz Mimarlığı” diye böyle bir temel yazarken, Anna Masala'nın talebi üzerine yapmıştım. Neyse, o koskoca, beş kiloluk kitapta Anıtkabir de yerini aldı.

Biraz geçmişe dönelim. Henüz, Atatürk sağ, Jansen de planını yapmış. Burada ben Anıtkabir'i tam yerine koydum. Dikkat ederseniz, burada böyle bir vadimsi bir şey var ve bir şev var. O şevin üstünde bir yeri kaplıyor ve de Jansen'in ilk Maltepe tasarımı şu anda bir bölümü Anıtkabir alanı olarak sonradan belirlenmiş.

Gene bu çerçevede bir başka tepe daha var. O tepe de Kocatepe Camisi'nin olduğu tepe. Mithatpaşa Caddesi'ni Sıhhiye'den başlayarak oluşturduğu bir eksenin ucunda. Ben ilkokulu Mimar Kemal İlkokulu'nda okudum. Tepe akasya ağaçlarının olduğu bir koruluktı ve bir su deposu vardı. Bizi de her 1 Mayıs'ta Mimar Kemal İlkokulu'ndan alarak, orada pikniğe götürürlerdi.

Jansen'in daha sonraki Ankara tasarımlarında bu da 1937 yılında hâlâ Atatürk sağ. Orada, Maltepe'yle birlikte, Bahçelievler'in de artık tasarlandığını görüyoruz. Jansen'in belki ilk plana göre kenti çeperlere açma düşüncesi var. Gene bu bağlamda da Anıtkabir artık kentin bir parçası olarak düşünülüyor ve kentleri ben ikiye bölerim. Çekirdek alan ve çeper alan. Bugün gördüğümüz Ankara'nın çekirdek alanının, dolayısıyla, önemli bir yerinde yer seçiliyor ve daha sonraki dönemde de artık Anıtkabir kentin içinde çok değeri olan bir yerde ve o kentin çekirdek alanının bir parçası olarak gündemdeki yerini alıyor.

Bu dönemde henüz hâlâ bu 1960 yılına ait bir haritadır. Henüz hâlâ Kocatepe Camisi bizim piknik yaptığımız akaysa korusu olarak varlığını koruyor. 1976 yılındaki haritada artık Ankara'nın bu çanağı içindeki bu çekirdek alan yapılaşma sürecini doldurmuş. Ankara nazım plan bürosu “artık bu çanağı nasıl aşarız?” diye bir soru soruyor.

Bu çerçevede de bu çanağın içinde gerçekten kim seçmişse, iyi bir yer seçtiğini düşünüyorum. O çekirdek alanın gerçekten merkezinde yer alan bir konumda ve kentin önemli bir nirengi noktası olmak özelliğini de koruyor.

Bir ara kafayı taktım, “bu omurgalar nedir, Ankara'nın eksenleri nedir?” diye bir oyun oymamaya giriştim. İlk dediğim oyun tabii haritaların ölçeğine yapıldığı ayrıntıya göre, oynayıp böyle kıvırtabiliyorsunuz, ama kimi zaman tutuyor, kimi zaman tutmuyor. O dönemde Anıtkabir'in demin dediğim iki omurgasından birisinin Büyük Millet Meclisini bulduğunu gördüm. Ne kadar tesadüf, ne kadar Da Vinci'ydi bilemiyorum bunu.

Diğeri de; şurada Mimar Kemal'in Gazi Eğitim binasından geçiyor. Öbür eksense, doğrudan Kale'yi buluyor. Sonra bu eksenleri nedir, eksensellik biraz önemli bir tasarım kurgusu aslında. Biz Türkiye'de unuttuğumuz bir kurgu. Biraz belki faşizmle özdeşleştiriyoruz bazen. Ama, zaman şu anda önemsiyorum. “Bir eksenleri koyalım bakalım, neler var, onu göreyim?” dedim. Sıhhiye ekseninin ucunda ya da omurga diyeyim. Mithatpaşa Camisi var.

Gençlik Parkı'nın eksenlerini denedim, birisi fena değil, Kale'nin güney tarafını tutturdum, ama çok önemli bir şey tutuyor mu, bilmiyorum. Diğeri de bir miktar şu eksen, onun uçlarında da henüz çok bir şey bulamadım. Ama, ilginç bir şey daha var. Bu şimdi Hipodrom, AKM denilen alan aslında Hipodrom'un. Birazdan ona yeniden geleceğim.

Mimarlar “siz ikinci boyutta dünürsünüz, üçüncü boyuttan anlamazsınız” derler, ama Hipodrom'da da önemli olan ikinci boyuttur ve orada Paolo Violi Vietti'nin yarattığı bir Hipodrom eksenleri var ki, sonra biz bunu bozduk biliyorsunuz, ama Paolo Violi Vietti'nin Milano'daki Hipodrom'unu İtalyanlar betonlaşmaya karşı korumaya almışlar. Onu da söylemeden geçemeyeceğim.

Eksensellikten niye korkarız? Ben mimarlarla temel tasarım dersini. Temel tasarımın babalarından Bahaus ekolünden Friz Yanabaha'dan aldık. Yanabaha eksenden nefret ederdi; yani bize katıyen yaptırtmazdı, çünkü oradan kaçmış, öyle bir korku, önce Avustralya'ya gitmiş, ondan sonra da bize hoca olarak geldi. Eksen her zaman bir faşist düşünce midir; her zaman bir anıtsallık mı taşır, taşır tabii. Ama yani

bu da çok ciddi bir tasarım kurgusudur. Hiçbir zaman reddedemeyeceğimiz bir olgudur.

Papa Sixtus sanıyorum, Rönesans Roma'sını yaparken, bu üç eksen yakalamıştır. Piasedel, Popolo'dan çıkan tamam, Albert Spranker'e biraz daha ürkütücü olabilir, ama o da onu kurgulamıştır ya da şunlara baktığımızda, kimi zaman devletin gücü vardır anıtsallık ve kimi zaman kilisenin gücü vardır. Exism zamanında Liymban'daki gibi bir basit alışveriş sokağının nesnesidir ya da kurgusudur diye düşünüyorum.

Bu çerçevede ben değerlendirdim ve bu çok unuttuğumuz şeyi o kadar eğribüğü kentler ürettik ki, şehirciyim derken biraz da hicap da duyuyorum. Yani, eğribüğü kurgulayacak iki temel silahımız var aslında. Birisi omurgaysa, öbürü ızgara. İkisini de ne yazık ki bir kenara atmışız, Hipodamus Baba'nın memleketinde. Bir eğribüğü içinde yuvarlanıp gidiyoruz diye düşünüyorum.

Halbuki, Jansen'de bu var. Hem bu basitliği görüyor. Bozkıra gelmiş, biz ona bazen kızıyoruz, adam ne yapsın, gördüğü şey bu. Onun içinde de kurduğu bu ilişkiler var. Bu görsel ilişkileri önemsiyorum. Birazdan onu nasıl bozduğumuza da geleceğim. Bu, Gençlik Parkı'nda da bu var. Eksenler, yorumlayabilirim de, işte Lover de olsa neler diyoruz, efendim sonsuza giden bilmem neydi falan feşmekan deriz. Burada da eksenini biz alsak, Gençlik Parkı'nın şu omurgasını. Belki bunu bir mekânı tasarlama aracı olarak kullanacağız. Ama, orada kaldığı için, bir daha aklımıza gelmediği için, onu bir daha bir kentsel mekân, kentsel kurgunun aracı olarak kurgulamayı da düşünmemişiz.

Önce, Lercaher'le başlayan, daha sonra Jansen'le devam eden bu kurgu da önemli. Türkiye'deki tek şey, yani bu hiçbir zaman, Albert Spranker'in ürkütücü tablosu da değil bence. Peter ve Alice'nin, Swith Ankara'ya geldiklerinde, Aydan'la beraber onları turlatmıştık, sormuştum “bu Ankara nedir, klasik bir soru ama bir sorayım” dedim. Şöyle bir şey dediler “tamam, Kale male de, modern bir kent, kızımız küçükken Münih'e gittik, kızımız oradaki o kamu yapılarından son derece ürkümüştü. Buradaysa çok daha ölçülü neoklasizm var” diye bir yanıt almıştım onlardan.

Bu eksen halen var. Bozulmalar da var kuşkusuz. Bir dönem eksenin şurasında bir Başbakanlık danışmanıya çatışmıştım, burasını herkese kapamak

istiyordu. “Nasıl kapatırsın eksenini” dedim. Bu bizim futbol oynadığımız sergi alanı olan büyük şeyi çoğu Ankaralı bilmez bile. Ama otopark olmuş, kuşkusuz şurada altgeçit yapmışız, en sonda da neyse Behruz Bey Hosmaisler’e de gösterdi bunu sanıyorum. O eksenselliği sürdürmüş ve oradaki ekini de yapmış.

Eksenselliğin etrafındaki şeyler önemli. Ben şurada o eksenin gücünün daha sonraki mimarlığı ve mekânı da bozmadığını düşünüyorum. Bu yapılar hepsi de bilinen mimarlar sanıyorum Cengiz Bektaş’la, Oral Vural benim dayıoğlum olur. Onların getirdiği o binalar da o eksenin, yani şu Ankara’daki en iyi şeylerden kütlü boşluk ilişkilerinden birisi diye düşünüyorum. Eksen orada bozulmamış ve devam ettirilmiş.

Bir diğeryse cami, cami acaba eksenine ne kadar duyarlı? Doğru, bakınca onu görüyoruz orada ya da şu eksenini görüyoruz. Gene de Ankara’da oluşturulmuş iki temel eksen diye düşünüyorum.

Şimdi, ben şöyle de kendi kendime bir oyun yaptım. Bu Kocatepe’nin orada Vedat Beyin camisini koysaydık ne olurdu acaba diye bir küçük oyun yaptım kendi kendime. Çünkü, Ankara hiçbir zaman Osmanlı olmamış, yanılıyorsam söylesinler. Bir tane cami var galiba Osmanlı. Hititler’den beri evrenselliğin kenti olmuş. Onun için bir türlü yakıştıramıyordum. Bu bana daha iyi geldi belki, daha bize uygun olurdu diye de düşündüm doğrusu.

Anıtkabir’in bir de dış dünyayla hem dışarıdan Anıtkabir’in algılanması bir süreç, hem de Anıtkabir’den dışarının algılanması hakikaten her köşesinden Kale’nin görünüyor olması bence çok önemli bir tasarlama ve şehircilik olgusu ve onu seviyorum. Camiye de yine Vedat Beyin camisini şöyle bir koyayım dedim. Daha iyi oturursa, bir mimar daha iyi olur, ama belki de daha iyi olurmuş diye düşündüm.

Onun da bir karşı argüman olarak konulduğunu da biliyoruz hepimiz. Anıtkabir madem bu tepededir, öbür tepede de bir başka ideolojinin yapısı olmalıdır. Hatta, biz bu caminin bilirkişiliğine gittiğimizde, 1960 sonrası onu yapmakla sorumlu olan kurumun adı devrimdi, Diyanet Vakfı olmuş, yani onlar da bir devrimcilik kazanmışlar, o dönemde.

Behruz Beyin devam ettirmesi benim için önemli. Ben mimarlığa çok laf etmem, severim, sevmem, onun dışında çok fazla şey yapmıyorum. Bu eksenleri

daha sonra kim kullandı? Uygurlar kullandılar, bu operanın yapımında kullandılar. Ne yazık ki şu yok edildi. Bir başka eksenselliği olan bir dünya. Onun içinde de bir eksen daha var, ama o ne işe yaradığını bilmiyorum. Son olarak Cumhurbaşkanlığına bir rapor yazdık. Benim de zorunla bu at koşu alanının yeniden üretilmesi gibi bir şey cumhurbaşkanına kadar gitti, ama bundan pek kimse mutlu olmadı diye de düşünüyorum.

Son bir yarışmaya çağırdılar. Bunu bozmayın dedim, yapacaksınız, müzeyi şuraya yapın dedim, ama mimarları pek ikna edemedim; onun için de jüriden çekildim, onu da bir vesileyle size söyleyeyim.

Peki, bunun eksenleri ne işe yarıyor diye baktım baktım onu kestiremedim. Eksen varsa, ersesin başı vardır, bittiği yer vardır. Onu bulmazsam, eksende şüpheyeye düşüyorum. O zaman, bu nereden çıktı diye düşünüyorum. Onu pek bulamadım aslında. Ama, burada da bizim eksenlere bir başka görüş bu da Uygurların meşhur ekseni. Ne kadar işe yarar, ne yapar bilemem. ODTÜ'de de hiç kimse, bizim baştan sona yürütemez, ama tutar, çünkü omurgadır, nesnelere tutar, öyle bakıyorum.

Mimarın ya da mimarlar grubunun ürettiği çok önemli bir ilkeler bütünü var burada. Siz bir Aslanlı Yol'a sokuyor sizi. Bir yürüme sürüklüğü var. O yürüme sürüklüğünde siz bir pencere görüyorsunuz. Pencerenin öbür tarafından Ankara'yı, çok önemli şey. Belki büyük kütleyi hissediyorsunuz. Ama, onun ne olduğunu görmüyorsunuz. Ancak, şuralara geldiğinizde, işte bir büyük avluya çıkacağınızı düşünüyorsunuz ve o avluya geliyorsunuz. Hem sizi bir şekilde yürütüyor, hem de toplam duruyor bir yerde. Buradan iyi bir mekân çözümlenmesi ve çözümü sanıyorum olamaz.

Şurada da öyle bir pencere açmış ki, oradan Ankara seyredilecek. Şurada bir yerde biraz daha geleceğiz, ama onu seyredemiyor muyuz? Bunları hepimiz biliyoruz, ama ben bir de kırmızıyla çiziyorum. Edmand Beykın'ın "Dizayn Noktası" kitabını bilenler varsa, o çok basit iki çizgiyle daha da vurgulayıcı yapar.

Çeşitli anıt mezarlar var. Bu Cefarsan, Linkon, bu Washington'un anıtı mıdır, altında var mı bilmiyorum. Bu Karaçi'de Cinnah'ın şeyi, bu Pastader Romalıların en dalga geçtiği binadır bu şey olarak. Bunların hepsi bir başlarına varlar. Burada

toplumu kucaklamak yok. Belki kent içinde bir yere referans veriyorlar, ama onun dışında bir şey referans vermiyorlar, bunu önemsiyorum.

Dolayısıyla, Atatürk'ün ilk anıtının konulduğu, ilk naşının konulduğu yer de bir tepe ve buradaki şey de çok önemli bence. Burada alınırkenki fotoğraflar, buradan böyle Ankara'nın geleceğine bakış, Canonika'nın oradaki heykeli burada da önemli bir şey var. Bu tabii, bizim ODTÜ'de alıştığımız mimarlık tekniği, şu anda değerli bir bina tabii, onu şey yapıyoruz ve de şunun da ayırdındayız ki, bir savaş da var aslında. Mimarlığın ve mekanın biçimlenmesinde. Bunu Aydan çok güzel tasvir etmişti bir yerde.

Bir dönem biliyorsunuz, siz bunu Cumhuriyet tarihinin en iyi binası seçtiniz. Şuradaki şey benim animasyonumdur kule, yani aslında bugün yok biliyorsunuz o kula. O dönemde de o modernizmin bir Orta Asya'ya gidelim diyenler var, bir Selçukluya gidelim diyenler var, Osmanlıya gidelim diyenler var. Burada da yolunu bulmaya çalışan bir modernistler dünyası var.

Ben, Anıtkabir'in mimarlığını da biraz öyle yorumluyorum, aslına bakarsanız. Eravak var, doğru, avlu var, bunlar birçok şeyde var aslında, ama her şeyin ötesinde, Afife Hanımın şeyine dönersem, üslup ötesi katetik ölümün yontusu ifadesine yeniden dönmem gerekir.

Türkiye'de çünkü heykel geleneğimiz çok yok. Bir başka o dönemden biraz daha da sonra olsa, çok sevdiğim bir anıt da Çanakkale Şehitler Anıtı. Şimdi, etrafına ettiler, ama hâlâ o gücünü, o belki bu da üslup ötesi tarz. Demin, İngilizlerin anıtını gördük. Onda hâlâ haç var, şu bu var; gene bir Hıristiyan ruhu var. Burada öyle bir şey yok. Burada başka bir ruh var. Burada da mimarın adını unuttum, hatta gazetede gördüm bugün yeniden unutuyorum.

Onun da bu sefer revakı peyzajla yapma çabası var. İşte, şunu eksenden kaydırması var. Tabii, tasarımlar arası 10-15 yıl olunca, tarzda da ufak tefek değişiklikler olabiliyor. Bu eksen hakikaten gene gözüm görmemiş, ama belki de çarpırtmak için şu Gazi Eğitim binası.

Burada tek bir şey var. Kömür İşletmeleri midir, nedir neyse bu sefer onu ne hikmetse çok kötü bulmadım. Bu eksenin bir yerinde bana bir ölçek veriyor gibi geldi. Olmasa da olabilirdi, ama olması beni nedense rahatsız etmedi. Şu yapılırken

çekmişim demek ki öyle bir fotoğrafı. Tabii, ondan sonrası hepimizin bildiği bu toplumu kucaklamak, herkesle bir arada olmak, gökyüzünün altında olmak gibi tasarım tarihine geçebilecek her türlü kavramı belki bulabileceğiniz bir şey.

Burada bu fotoğrafa bakınız. Buradaki giysilerden de anlaşılacağı üzere, 60'lar falan gibi yani. Gene insanlar yürüyorlar, ama bu pencereden Ankara'yı görüyoruz, Elmadağ'ı görüyoruz, Çankaya sırtlarını, belki de şurada bir yerde Meclisi göreceğiz. Ama ne yazık ki, biz bakma, görme, bilme, eksen, görsel eksen gibi şeyleri planlama şeyimize sokmadığımız için, daha doğrusu sokmadığımızda, belki de bilmediğimiz için bilmiyorum.

Sonuçta, burada önce Orta Doğu Amme Enstitüsü, sonra Başbakanlık, Anıtkabir'in aslında manzarasını kapatmıştır. Bana kalırsa yıkarım, elimde olsa yıkarım. Bu bence çok yaptığımız önemli hatalardan birisidir. Çünkü, dikkat ederseniz aileler var. Çoluk çocuklarıyla burada bir toplumla kucaklaşmak dediğim o, küçüklüğümde kalan bir başka anı da işte mahallelerde pankartlar yapmıştık, meşhur 57 Kıbrıs mitinginde "Kıbrıs Türk'tür, Türk Kalacaktır" diye ilk büyük toplumla kucaklaştığı bir olaydır, Anıtkabir'in o müthiş avlusunun.

Bunu tabii, belki şu ekseni çizsek, belki bu binaları da ona göre tasarlayacağız. Bilmiyorum, belki diyeceğiz ki, sen şunu yap kardeşim, plan yaparken bunu yap diyeceğiz, ama onu dememişiz. Ben doğrusu temel tasarım eğitimi almış birisi olarak hem İnönü'ye, hem Atatürk'ün mekânına bu nesnenin saygısızlık olduğunu düşünüyorum. Bana kızabilirsiniz, dövebilirsiniz, ne dersiniz deyiniz. İnönü'ye de saygısızlık olduğunu düşünüyorum. O koskoca mekânın bir yerine sığınacak adam değildir İsmet İnönü. Kuşkusuz, bahçesinde bir yer bulunabilirdi, bir başka bir şey olabilirdi, ama bu olmamalıydı diye düşünüyorum.

Gene bu binayı hepimiz biliyorsunuz, dava açtınız, biz davaya gittik, bizi bilmezden gelen kişi olarak ilan etti beyefendi. Şu anda bir şey demeyeceğim, çünkü durumu pek iyi değil. Ama burada da bir mütevazılık var. Gerek, Maltepe'de olsun, yani ben hep iç mekân, dış mekân ilişkileri üzerinden gitmeye çalışıyorum. Bunun da saçma sapan bir mimarlıkla buradaki o mütevazılığıyla bozduğunu, sade yüksekliğiyle değil, mimarlığıyla da bozduğunu düşünüyorum.

Keşke, şu sarı çizgileri baştan birisi koysaydı da, oradaki alanlar ona göre tasarlınsaydı diye düşünüyorum. Tabii, Emre işçiliğe pek biraz “sakatlıklar var” dedi, ama Türk toplumunun o koşullarda ürettiği müthiş bir mekân ve müthiş imgeleri olan bir şey. Şu anda kadının da memeleri dışarıda aslında görürseniz. Şu anda bu soyutlamayı yapabilecek sanatçımızın da olmadığını düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Emre Bey bir şey ilave edecek.

Doç. Dr. EMRE MADRAN- Baykan Günay’ın bu söylemine kusura bakmayın, baklavadan sonra pırasa gibi olacak ama, arabayla geldiğiniz zaman, Ankara ve Tandoğan’dan meydanda inersiniz. Daha sonra, merdivenleri çıkararak, iki büyük heykelin olduğu, heykel grubunun olduğu yere girersiniz. Anıtkabir’in onarımı sırasında oradan itibaren Aslanlı Yol dediğimiz yolun onarımı söz konusu.

Drenajı yoktu, su toplanmıyordu ve benzeri. Orada projeyi tekrar revize ederken, biliyorsunuz paket taşlar yaklaşık 25-35 taşlardan oluşan, aralarında toprak ve çimle dolu bir yürüme alanı bulunması. Bir yıl Anıtkabir’de insan kalınca, çok şeyler gözlemliyor. Orada özellikle topuklu ayakkabı giyen hanımların müthiş zorlandığını, küçük çocukların koşarken düştüğünü, hatta büyük insanların dahi kimi hallerde ayaklarının o aralıklara girerek zorluk çektiklerini gördük.

Bunun üzerine acaba biz bu handikabı ortadan kaldırsak mı diye bir düşünceye yöneldik. Daha küçük aralıklarla yapsak, bunu rahmetli Nezih Eldem inanılmaz bir reaksiyon gösterdi. Rahmetlinin bilmiyorum talebesi olan var mı içinizde, ama bazen felaket reaksiyon gösterirdi. “Katiyen dokunmayacaksınız” dedi. “Niye Hocam?” “Bu Emin Onat’ın özel tasarımıdır” dedi. “Neden?” dedik. Olay şu: Yarın gidiniz Aslanlı Yol’a yürürken, saygıyla yürüyorsunuz. Nezih Hoca bunu Emin Onat’ın kendisinden dinledi ve bize aktardı. Biz bunun üzerine birer santim daha genişlettik, daha saygılı.

Değerli arkadaşlar; madem Baykan olaya girdi. Biz bunu çok anlattık. Evvela çözülmeyen bir yatay gibi geldi. Fakat, sonradan özür dilerim, aslını duyduğunuz andan itibaren korkunç saygıdeğer bir detay olduğunu. Hocaya bir de şunu sordum. “Hocam genellikle mimarlık tarihinde bize anlatılanlar, büyük alleden yürürsünüz, ana bina karşınızdadır, sempiyer, velizamiye, bu niye böyle?” dedim. “Çok basit, hem

düşmemek için önüne bakıyorsun, kafanı kaldırsan görecek bir şeyin yok ki, ne zaman ki düze çıktın, ilk travertenlere geldin, o zaman kafanı kaldırıyorsun” dedi. Bu da Emin Onat ve Orhan Arda’dan dinlediğini söyledi. Bu bizi çok etkiledi.

Değerli arkadaşlar; son söyleyeceğim şey. Anıtkabir’in inşaatında 70’e yakın taş kullanıldığı saptandı ve bunların da gelişigüzel olmadığını, her il kendisinde bulunan taşın Anıtkabir’de yer almasını istemiş, parçalar göndermişler “bizi kullanın” diyerekten. Travertenler, mermerler ve benzerleri. Fakat, bütün Türkiye’den gelen taşların kullanılması mümkün olmadığından dolayı, sadece 60-70 portföylük bir taş kullanımı söz konusu. Ama yine Nezih Hocanın anlattığı kadarıyla inşaat sırasında inanılmaz şekilde Anadolu’nun her tarafında “bizden de bir parça kullanın, bizim de taşımız Anıtkabir’de bulunsun” şeklinde. Hatta, heyetler bizatihi arkalarında kamyonlarla “taş getirdik” şeklinde şantiyeye gelmişler. Bu da Türkiye’nin bu olaya en azından benden de bir kıymık malzeme olsun şeklinde gösterdiği bir hassasiyettir.

Çok ana hatlarıyla söylemek gerekirse. Traverten bağlamında Ankara-Haymana travertenini oldukça ağırlıklıdır. Bunun yanı sıra Çankırı-Eskipazar travertenine çok sık rastlıyoruz. Sarı traverten, bir de Kayseri-Pınarbaşı kırmızı ve siyahı Anıtkabir’de traverten olarak çok kullanılan travertenlerdir.

Mermerlere gelince, özellikle Mozole’de Afyon’un beyazı, daha doğrusu İşçehisar’ın beyazının kullanıldığı. Yer döşemelerinde Çanakkale’nin krem renginin kullanıldığını, düşey kaplamalarda da Bilecik’in yeşil mermerinin kullanıldığını biliyoruz. Lahitse, Osmaniye’den getirilmiştir. Adana, Osmaniye’den tek parça olarak lahit getirilmiş ve oraya konulmuştur.

Dolayısıyla, 70 küsur talebin ancak bu kadarının karşılanabildiğinde, daha ziyade bir İç Anadolu portföyü karşımıza çıkıyor. En yakın yerlerden getirilen, bunu da sizle paylaşmak istedim, teşekkür ederim.

OTURUM BAŞKANI- Dinleyicilerden sorusu olan ya da yorum yapmak isteyen varsa buyurun.

YÜKSEL ERBEŞBAŞ- Hocam, Anıtkabir’in projelerinin bulunamadığını söylediniz. O geçmişte acaba, güvenlik amacıyla bilinçli yapılmış bir şey olabilir mi, kafama takıldı, sadece onu sormak istedim.

Hani bugünkü teknoloji anlamında tabii güvenlik son derece zor da, hani geçmişte böyle bir endişeyle gizlenmiş olabilir mi?

Doç. Dr. EMRE MADRAN- Yalnız, şöyle söyleyeyim: Anıtkabir'in, şu anda Anıtkabir Komutanlığında onların belgeliklerinde yedi sekiz tane pafta var. Mavi muşamba bunların çoğu. Grafos çizimleri çok güzel el yazması var üzerinde. Fakat, yaptığımız ölçümlerden onların dahi çok uygulanmadığını, onların daha kavramsal kaldığını gördük. Ama bugün anladığınız anlamda, bir tatbikat projesi çizimi elimizde yok. O yüzden, biz tekrar rölevesini 1/50-1/20 olarak çizmek mecburiyetinde kaldık.

Yine anlatılanlar, çünkü biz bunu yaptığımız sırada, Anıtkabir'in inşaatında çalışan birkaç usta ve bir mimarla konuşma olanağımız oldu. Tabii, Nezh Eldem devamlı bize anlatıyordu. Onlar genellikle Orhan Arda'nın ve Emin Onat'ın o sıralarda Ankara'da çok sık kaldığı, hemen hemen kaldığı sıralarda günlerinin büyük bir bölümünün şantiyede, eskizler hazırlayarak ve yerinde tanımlayarak yürüttüklerini söylerlerdi. Aynı olay statik projeler için de söylenir. Şu anda elimizde üç dört defter dışında, klasik anlamda, bugün anladığımız anlamda statik proje yok.

İstanbul'dan bir ordinaryüs profesörün her Perşembe akşamı yataklıya binerek Ankara'ya geldiğini, üç dört gün Ankara'da bir büroda çalıştığını, o esnada parça parça statik projeleri ürettiğini söylediler. Üç dört defter şu anda bu hocamızın adını unuttuğum eskizlerini, hesaplamaları üç dört defter var.

Büyük bir ihtimalle bugünkü tanımımızla ezbiylt deriz ya, büyük bir ihtimalle Anıtkabir ezbiylt yapıldı. Yani, üredikçe proje çizildi, projeler hazırlanınca imalat devam etti ve benzeri. Dolayısıyla, böyle bir kombinasyonlu olduğunu tahmin ediyoruz. Projesi olan iki tane yer var yalnız. Birincisi, Mozole tabanını kareli kâğıt üzerine bir çizimi var. Mozole tavanı biliyorsunuz çok önemli mozaiklerden yapılmıştır. Onun bir çizimi var, bir de Mozole'ye girdiğiniz zaman, merdivenleri çıktığınız, revatı geçtiniz, solda ve sağda 10. Hitabeti iki tane Atatürk'ün hitabesi vardır.

Onların da büyük boyutlarda, olabildiğince büyük boyutlarda eskizleri var. Ama yerine nasıl aplike edildi? Onu bilmek mümkün değil, bilmeyenler için söylüyorum. Bu iki yazının meşhur hattatlardan, bir hattattır bunu yapan, bu yazıların niteliğini, kaligrafisini ortaya çıkartan meşhur bir hattattır. Oymacılardan birisi de rahmetli oldu,

Hakkı Ataman'dır. Uzun yıllar Derinkuyu'da yaşayan, büyük bir ihtimalle hitabeler bu oldukça büyük paftalardaki çizimlerin yerinde büyütülmesiyle, yani hesaplanmış durup dururken başlamamışlar diye insan düşünüyor. Ama hakikaten proje o, var da biz mi bilmiyoruz? Ama mümkün değil, Türkiye arşivlerinde böyle bir şey olsa mutlaka ortaya çıkardı diye düşünüyorum.

OTURUM BAŞKANI- Çok teşekkür ediyorum.

IŞIK NURAL- Şimdi, benim bildiğim kadarıyla ilk projede yarışmayı kazanan projede bir dikdörtgen bir şey varmış. Onu siz gördünüz mü, o çalışmalarınıza başladığınızda var mıydı? Yarışma projeleri...

Doç. Dr. EMRE MADRAN- O projeler şu anda hep yayınlandı. O projelerin tümü şu anda Anıtkabir Komutanlığının belgeliğinde saklanmaktadır. Bütün yarışma projeleri, hatta .. anlatırdı, 8-10 sene önce çok güzel bir sergi açıldı bu projelerle ilgili. Orada hepsi yayınlandı ve sergilendi açıkçası. Üsteki kitlenin kalkması tahminimize göre 1930'lu yılların sonunda binanın yapımı sürecinde toplanan ikinci komisyon, demin sizlere sunmaya çalıştım. Müelliflerle oturmuşlar ve nasıl bir proje olsun diye yarışma sonrasında uzun tartışmalar olmuş.

Olasılıkla, üstteki kitle bu tartışmalar sırasında kaldırıldığını düşünebiliriz.

OTURUM BAŞKANI- Teşekkürler.

MUSTAFA ÖNGE- Merhabalar.

Benim sorum Anıtkabir'in rölevesini alan hocalarıma olacak. Gerçi, Baykan Hoca Da Vinci şifreleri falan dedi, ama Türk geleneğinde, özellikle Selçuklu yapılarında bazı oranlar kullanıldığını görüyoruz. Portellerle ilgili, cepheyle ilgili olarak, bunların hepsini bilemiyoruz. Bazılarını sınamalarla ancak gerçekleyebiliyoruz. Benim sorum bununla ilgili. Böyle bir geleneğin belki devamı olarak, Anıtkabir'de röleve esnasında, hani sizin belki sınama fırsatı buldunuz, belki bulamadınız, bu tarz oranlara, bu tarz birtakım geometrik yaklaşımlara, modüler yaklaşımlarla ilgili izlere rastladınız mı?

Teşekkür ederim.

MEHMET KİBAR- Hocam benim de sorum size, bu zeminin oynadığını, birtakım kabartmaların düştüğünü veya tahrip olduğunu söylediniz. Bu topografik

durumundan temelin nasıl bir kanaate ulaştınız, bunun çökme nedeni ne, temel mi yani, fiziksel bir sorun mu? Bunu merak ediyorum.

Doç. Dr. EMRE MADRAN- Sevgili Kibar, yapının tümünde bir oynama yok, kitlede bir oynama yok. Mozole'yi karşınıza aldığınız zaman, merdivenlerin solunda ve sağındaki kabartmalarda oynamalar var. Bunlar kısmi oynama olabilir diye düşünüyoruz. Açılma ve oynamalar var.

Şu kabartmalarda üzerinden boşatmalar var. Bunlar büyük bir ihtimalle zamanında arka tarafa bunları yapıştırırken, çeşitli detaylarla, o detayların bozukluğundan kaynaklansa gerek. Aslında, Anıtkabir üç metre yükseklikteki kutular üzerine oturmuştur. Betonarme kutular, radye jeneraldir. Altı tamamen bir beton. Kalınlığını bilmiyoruz, göremedik, çok kalın bir betonun üzerine 2,5 metre yüksekliğinde beton kutulardan sonra bir radye daha atılmış. Dolayısıyla, kasetli, çok sağlam bir altyapı olduğunu biz ölçtük ve gördük. Ama buradaki düşmelerin ben yapıdaki bir oynamayla ilgili olduğunu sanmıyoruz, değil mi Nimet?

MEHMET KİBAR- Esasıyla değil de, o yüzeye yapılan malzemenin oynaması olabilir .

Doç. Dr. EMRE MADRAN- Yapılan malzemenin oynaması olabilir. Yoksa, Anıtkabir'in diğer taraflarında bizim gözlemlerimiz ve daha sonra birkaç yıl daha onarım için gittik. Herhangi büyük bir strüktürel çatlak ve benzeri söz konusu değil.

Yrd. Doç Dr. YILMAZ ÖZCAN- Hocamızın babası Anıtkabir inşa edildiği zaman, taş ocağından buraya taş temin ediyormuş ve kendisi bana şundan bahsetmişti. Çok büyük miktarlarda, kamyonlar dolusu kırılmış herhangi bir forma sahip olmayan moloz taşın buraya getirildiğini ve dolgu amacıyla kullanıldığını söylemişti. Dolayısıyla, bu zeminin büyük olduğunu düşündüğümüzde, dolgu yapıp, böyle güvensiz bir zemin üzerine, dolayısıyla onun üzerine bir betonarme strüktür inşa etmek son derece mantıklı gözüküyor.

Bu bilgiyle birleştirdiğimizde, altının dolguyla da pekiştirilmiş olduğunu rahat rahat söyleyebiliriz gibi geliyor bana.

MEHMET EMİN ÇELİK- İyi akşamlar.

Katkı anlamında ve biraz da bu oynamalarla ilgili bilgi aktarmak istiyorum. 1988 senesindeki onarımda bizzat o şantiyede ben de naçizane mesai verdim. O oynamaların önemli nedenlerinden birincisi, Mozole'nin etrafındaki platformun ve merdivenlerin kendilerinin o günkü teknolojiyle iyi su yalıtımı ya da bugünkü kalitede su yalıtımı yapılamadığı için, yıllarca içine su alması ve bildiğimiz don olayıyla patlatarak, genişletirerek, itelemesiyle ilgili oynadığını tespit etmiştik.

Nihayetinde, Mozole'nin etrafında, yani ana kitlenin, kolonların etrafındaki kitlenin, aşağı yukarı 3-3,5-4 metreye varan platformun çepeçevre bütün taşları kaldırıldı ve mekanik ve kimyasal usullerle, dübellerle dübellendi. Mozole'ye çıkan basamakların hepsi tamamen değiştirildi. Kayseri'de kesildi, Hocamın aktardığı ocaklardan elde edilen aşağı yukarı 8-10 metreye varan tek parça basamaklar ağır vinçlerle, vesaire yerine konularak ve o zamandan bu zamana hem ana kitlenin altına su kaçması, hem de o kabartmaların ve basamakların kayması önlendi. Hatta, o kadar iyi önlendi ki bugün Mozole'nin altında bir müze oluşturuldu, o boşlukta. O radyejeneralle, bugün üzerinde boşluk giden görenleriniz vardır. İyi yalıtılmış bir mekândır ve bu endişelerin hepsi giderilmiş vaziyette.

Bir nokta daha var. Bu Aslanlı Yol'daki yürüme ritmi ve baş ihtiramda bulunmanın bir başka konuya Nezih Eldem Hocamızın bu konudaki hassasiyetiyle yine bir cümleyle anlatmaya çalışayım. Yine son zamanlarda görenleriniz varsa, çevredeki aydınlatma elemanları, aydınlatma direkleri ve Anıtkabir'in bütün aydınlatılması bizzat tarafımdan imalatları yapılarak gerçekleşti. Bir sene Nezihi Eldem Hocamın da kâh ben İstanbul'a giderek, kâh onu burada yakaladığımızda, kâh evinde, kâh kafama cetvel yiyerek, kâh şaka da olsa kulağıma yapışarak tasarladığı bir ihtiram formudur.

Dikkat ederseniz bir defo değil, çiçeğini andırır, kendisi öyle, rahmetli öyle tanımlamıştı. Baş aşağı duran bir şapka elemanı ve altında da aydınlatma, noktasal aydınlatma elemanları. Bugün onları bozdular, müdahale edemedik, farklı farklı bloklarla vesairelerle çirkinleştirdiler, ama o zaman da Nezihi Hocayla böyle son derece keyifli ama, beni de hayli yoran bir çalışmaydı.

Sayın Hocam da o günkü toplantıları kısmen hatırlar. Sırf rengi için 10 toplantı yapılmıştı. Teşekkür ediyorum.

YÜKSEL ERBEŞBAŞ- Baykan Hocama bir şey sormak istiyorum. Şu anda tamamen konuşmalarından sonra kafamda oluşmuş bir şey. Öncelikle, ben de mimarım, şehir plancısı değilim. Ama, sizin verdiğiniz doyurucu bilgilerden dolayı teşekkür ediyorum.

Ben mimar olarak aksları çok önemsiyorum. Yani, akslar aynı insanların yaşamındaki hedefler gibi bir şey. Akslar olmadan, yani bir türlü düzen de kurulamıyor bir şekilde. Yani, faşistçe falan da bulmuyorum, şehircilik anlamındaki aksları.

Benim aklıma bir şey geldi. Tamamen sizin anlatımınızdan sonra, bu aksları bayağı irdelemişsiniz. Acaba, teknik olarak mümkün mü, bilmiyorum ama mesela, Google yardımıyla ya da onun bir ölçeği var mıdır? Hiç Anıtkabir'in sadece Ankara'daki aksını değil de, böyle dünya ölçeğinde, yani Asya Kıtası belki öyle daha büyük ölçekte hiç Anıtkabir'in aksını irdelemeyi düşündünüz mü Hocam ya da öyle bir çalışma mümkün olabilir mi? Belki de çok sürpriz bir şeyler çıkacak karşımıza diye düşünüyorum. Ben hâlâ umudunu yitirmeyenlerdenim.

BAYKAN GÜNAY- Onun bir örneği var. Madrid'e gittiniz mi?

YÜKSEL ERBEŞBAŞ- Madrid'e gitmedim.

BAYKAN GÜNAY- Madrid'de Plaza'da sol vardır, İspanya'nın göbeği olduğu söylenir. Bir daha giderseniz, hatta orada bir şey de var sanıyorum. Olur, bir gece hafif konyak almışken bakarım, bulursam sizi.

YÜKSEL ERBEŞBAŞ- Ben de geleyim Hocam, yardımcı olmak için.

Çünkü, bugün 10 Kasım sabahı güne kötü bir haberle başladım. Sabah erken saatlerde herhalde çoğunuzun bilgisi dahilindedir. 10 Kasım Atatürk'ün ölümüyle ilgili çeşitli devlet büyüklerinin verdiği demeçlerden sonra, bir devlet büyüğü tarafından da "ölünle, ölünmez" gibi bir söylemle güne başladım bugün. Onun için bugün Mimarlar Odasında Anıtkabir'le ilgili söyleşi olduğunu duyduğum zaman, gerçekten kalbim çarpa çarpar geldim buraya, hepinize teşekkür ediyorum.

BAYKAN GÜNAY- Yarın da benim doğum günüm.

YÜKSEL ERBEŞBAŞ- Kutlu olsun Hocam.

SALONDAN- Hocam Anıtkabir tescilli mi acaba?

Doç. Dr. EMRE MADRAN- Tescilli, ama ruhsatlı değil.

SALONDAN- Bunu şöyle soruyorum, çok fazla yapılarımız dejenere ediliyor. Şimdi, eğer tescilliyse, biliyorsunuz tescilli parsellerin karşılarındaki, yolun karşılarındaki yapılar için Anıtlar Kurulundan izin alınması gerekiyor. Bu durumda acaba bazı oradaki yüksek hastaneler veyahut bazı yapılar, demin gösterilenler için böyle izinler alınmış mı ya da alınacak mı bundan sonra?

BAYKAN GÜNAY- Zaten o kadar çok hile yapmıştı ki, ona gelemedik.

OTURUM BAŞKANI- Konuşmacılarımıza çok teşekkür ediyoruz.

----&----